

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ՏԻՄՈԹԵՈՍԻ ՎԱՆՔ Ի ԿԱՐԿԱՌ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Ս. Տիմոթեոսի վանքը կը գտնուէր ԿարկառաՊարաքին մօտ, Եփրատ գետի ափին վրայ. — Կիւլէտէրեան, Պատմ. Կթղ. Կիլիկիոյ, էջ 295:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Ս. Տիմոթեոսի վանքին պատմութեան մասին տեղեկութիւններ չեն հասած մեզի: Վանքին միակ ծանօթ շրջանն է ԺԶ. Դարու վերջը երբ Պետրոս Վրդ. Կարկառեցի հաստատուած էր հոն և հիմնած արդիւնաւոր դաստաւան մը:

Պետրոս Վրդ. Կարկառեցի ծնած է Կարկառ փոքր քաղաքին մէջ 1552 ին: Հայրը կը կոչուէր մահաւոր ետայի: Իր սուսմը ստացած է Ամթեցի Յովհաննէս Շիրակ վարդապետի մօտ (+ 1582): Իրբն գիտուն վարդապետ հռչակուած է 1586 ին: Իրբն եպիսկոպոս կը յիշուի 1590 ին: Գրիգոր Դարանաղցի դավանամբ կը գրէ իր մասին. «Այս Պետրոս կարի յոյժ առաքինի էր, և կարի հմուտ գովում շին և նոր կառկարանաց, նրբից և արտաքնաց. և ժիր էր ի աշակերտաց վարժումն և ի դաս տեսնն. և շատ ժամանակ նստեալ կայր ի վանս Կարկառու» (Ժամանակագրութիւն, էջ 351):

Կարկառեցիի աշակերտներէն մէկը իրենց դասարանի կեանքէն յիշատակ մը արձանագրած է 1594 ին Կարկառ գրուած «Գիրք Սահմանաց և Բառարան»ին մէջ. «... յիշեցէք զսուսուցիչ զՏէր Պետրոս վարդապետն, որ ի վերջին դառն ժամանակիս իբր գնոր արուստակ տաւաւար երեւալ փայլմամբ յազգիս Հայոց, որ դաւաւր տապալու դասն աւերինակէտք ամէն աշակերտ իւրեան. զի աւերինակն մէկ էր, և աշակերտացն կարգաւոր չէր ժամաներ, զոր մեք Զ աշակերտք, և այլ աւելի, աւերինակէտք դաս ի վանքն Կարկառայ, ի դառն ժամանակիս, որ մէկ մարդայն Զ Ֆլորի խորած առնէին ...» (Թարս Ազբար, Բ., էջ 454):

Հալէպի Հայերը Կիլիկիոյ Ազարիա Զուգայեցի Կաթողիկոսին մահէն ետք

զինքը կը բարձրացնեն հայրապետական տիտ, 1601 ին, և եօթ տարի կը մնայ Հալէպի մէջ իրբն Կաթողիկոս, մինչ Սիսի մէջ Կիլիկիոյ Աթոռին վրայ կը գտնուէր Յովհաննէս Դ. Անթէպցի:

Կարկառեցին կը վախճանի 1608 ին, Հալէպի մէջ, և կը թաղուի տեղւոյն Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցին: Ընդարձակ տապանադիրը յօրինած է իր աշակերտներէն Թումա Վրդ. Կարկառեցի:

Պետրոս Կարկառեցի սենցած է բաղմամբիւ աշակերտներ, որոնցմէ 10 հատին տուած է վարդապետական գաւազան (Պատմ. Կթղ. Կիլիկիոյ, էջ 297: Հմմտ. նաև էջ 271): Այդ աշակերտներն են, այբուբենի կարգով,

1. — Գառպար Վրդ. Զեֆուցի. — Դար., ժամանակագրութիւն, էջ 363:

2. — Զաւարիա Վրդ. Վանցի, Դիւի որդի, պատրիարք Կ. Պոլսոյ (+ 1640). — Նախ աշակերտած է Բաղիշեցի Բարսեղ մեծ վարդապետին և ապա Պետրոսի մօտ գալով անկէ ստացած է վարդապետական աստիճան (Դար., էջ 364):

3. — Թումա Վրդ. Կարկառեցի, վաղաժող: Յօրինած է իր սուսուցչին Պետրոսի ընդարձակ և արժէքաւոր տապանադիրը, 1608 ին. — Պատմ. Կթղ. Կիլ., էջ 298:

4. — Խաչատուր Վարդապետ. — Կարապետ Վրդ. Երզնկացի և Յովհաննէս Կարկառեցի գրիչ կը գովեն զինքը իրբն «քաջ երաժիշտ». — Պատմ. Կթղ. Կիլ., էջ 271 և 254:

5. — Կարապետ Վրդ. Երզնկացի կամ Թիւրաւանցի, Քոթ. — Եղած է աշակերտ Երզնկացի Ղազար վարդապետի բայց գաւազանի իշխանութիւնը ստացած է Պետրոսէն, Հալէպի մէջ (Դար., էջ 357): Ընդարձակ բայց անարաւեստ ներբողեան մը գրած է «Ի թաղումն վարդապետին իւրոյ Տեառն Պետրոսի Կաթողիկոսի Կարկառեցւոյ, և Տեառն Գրիգորի Ուսահեցւոյ, որ առաջինն Սրբապետն էր անուն նորա, Կաթողիկոս էջմիածնի»: Թիւրաւանցին մի առ մի կը թուէ այն հեղինակները և գիրքերը որ կը սերտէին այդ շրջանին. — Պատմ. Կթղ. Կիլ., էջ 267-277: Սիւրմէեան, Պատմ. Հալէպի Հայոց, Դ. Հատոր, էջ 129-145:

6. — Կարապետ Վրդ. Թլկուրացի (+ 1607). — Կարկառեցիի երէց աշակերտը: Երկու տարի առաջնորդ նստած է երգչընկառի Տիրաշէն վանքը և թալանուած սրբութիւնները յաջողած է հետ ստանալ: Ետքը գացած է Լեւոյց աշխարհը և հոն վախճանած. — Դար., էջ 352: Կիւլ., էջ 271:

7. — Ղազար Վրդ. Երզնկացի (+ 1600). — Նախ եօթ տարի կ'աշակերտի Սեբաստացի Աստուածատուր վարդապետին (+ 1587), ապա կը դիմէ «ի համբաւն Կարկառեցոյն Պետրոսին և եօթն տարի այլ դեպքերէնով ի դրսնս լսարանի նորա, և յետ եօթն ամաց ապա կեն յաշխարհն մեր, ի նսեմ և երկկայացեալ ժամու լոյս ծագաց խաւարեալ ողոյս: Եւ զարդարեալ էր տեսականաւն և գործնականաւն և երաժշտական երգաւք քաղցրածայնութեամբն»: Ան բաւական ճիգ կը թափէ ժամանակի անհաշիւ զեղծումները ուղղելու, բայց շատ յաջողութիւն չի գտներ, և վաղամահ կը վախճանի Երզնկայի մէջ և կը թաղուի Ս. Սարգիս Եկեղեցին. — Դար., էջ 352-6:

8. — Ղազար Վրդ. Տաւրուցի. — Դար., էջ 363:

9. — Մաղախ Վրդ. Թոխաբեցի (+ 1634). — Սիրած է ճգնաւորական կեանքը, ուստի զիւր ժամանակն հալածական եկաց անհանգիստ կենօք, և թէ լինէր՝ երկու ամառ յաւելի կ'ամ պակաս յերուսաղէմ կենար, և այլ ուրեք բնաւ մէկ տարի չէր կենալ, ոչ յանապատի՝ ի մէջ սրբոց, և ոչ ի մէջ աշխարհի՝ հետ անսրբոց: Վասն իւր անհանգիստ բարուցն և ոչ մի աշակերտ ստացաւ, ոչ լաւ և ոչ վատ» (Դար., էջ 364): Ուխտի գացած է նաև Հռոմ սուրբ առաքելոց գերեզմաններուն 1625 թուին (Դար., էջ 382): Ի վերջոյ կ'երթայ Վանայ կղզին և հոն կը վախճանի (Դար., էջ 291):

Իրմէ ունինք յիշատակարան մը, գրուած 1602ին, ուր կը յայտնէ թէ Մահմատ չառուշ, յարձակելով Եւգոկիոյ վրայ, շատ աւերներ գործած է, իր գիրքերէն ալ շատերը կրակի մօտնուած են և շատերը կողոպուտի. — Յուլի 2-ին. Ս. Յակոբեանց, Գ. Հատար, էջ 131:

10. — Մարտիրոս Վրդ. Շենգուեցի (+ 1632). — Կարկառեցիի նշանաւոր աշակերտներէն մին, որ իրմէ ստացած է նաև եպիսկոպոսական ձեռնդրութիւն (Յուլի 2-ին. Ս. Յակոբեանց, Բ., էջ 170): Երկար տարիներ վարած է Չնքուշի Սիրահայեց Ս. Աստուածածին վանքին առաջնորդութիւնը (1593-1632): Վկայուած է իբրև «այր փիլիսոփայ և քաջ քարտուղար, որոյ գոն ծրեալ մատանց նորին յոյով գրեանք ի սուրբ վանքս և յեկեղեցին ուր ի Շէնքուշ» (Թ. Աղար, Բ., էջ 458): Իր աշակերտներէն կը յիշուին երեք հոգի, Յովհաննէս Շէնքուշցի, Արիստակէս Խարբերդցի և Սիմէոն Դիտող (Նոյն, էջ 484): Իր ձեռքի արդիւնքներէն յիշուած է Լամբրոնացոյ Պատարագի Մեկնութիւնը, օրինակուած 1613 թուին (Նոյն, էջ 484-6):

11. — Մելիսեք Վարդապետ. — Յիշուած է Կարապետ Պրզնկացիի Ողբին մէջ իբրև «նորահասակ». — Պատմ. Կթղ. Կիւլ., էջ 271:

Վերագրեալներէն դատ ուրիշներ ալ կը յիշուին, որոնք թէև Պետրոսէն դաւազան չեն քստացած, բայց ժամանակ մը մնացած են անսր մօտ իբրև աշակերտ: Ասանք են, զարձեալ ոյրսւրհնական կարգով,

1. — Գրիգոր Դանսակեցի (+ 1645). — Ծնած է Գանձակի Սպիտակաշէն գիւղը: Ժամանակ մը աշակերտած է Կարկառեցիին: Հետագային եղած է պատրիարք Երուսաղէմի և մակակոսուած Պարոնտէր (1610-1645). — Սիրն, 1958, էջ 188:

2. — Կիրակոս Երէց Տապիզդունցի (+ 1621). — Ըստ Դարանաղցի «բազում ժամանակս կեցեալ ի լսարանս Կարկառեցի Պետրոսին և էր կատարեալ փիլիսոփայ», բայց չէ ուղած վարդապետ դառնալ՝ նախընտրելով հետեիլ ճգնաւորական կեանքի (ժամանակագրութիւն, էջ 392): Անապատական կեանքի իր բուռն փափաքը կ'իրականացնէ Կիրակոս՝ Սաղմոսավանքի Սարգիս եպիսկոպոսին հետ, Սիւնեաց աշխարհին մէջ հիմնելով Մեծ Անապատը, ուր պահ մը կ'ըլլայ նաև «գրոց ուսուցիչ» (Դաւրիթեցի, Պատմութիւն, 1896, էջ 259):

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Եր. 1 Օգոստ. — Ս. Երկոստանի առաքելոցն Քրիստոսի եւ Պօղոսի՝ երեւաւստեցող առաքելոցն։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Պօղոսի վերնամասերան մէջ։ Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Տաթև Արղ. Ղարիպեան։

● Կիր. 2 Օգոստ. — Բարեկենդան Վարդավառի պահոց։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Զարուիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ։ Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Արշակ Արղ. Խաչատուրեան։

● Ուր. 7 Օգոստ. — Նախատօնակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ։ Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան։

● Եր. 8 Օգոստ. — Յիշատակ Տաղանակին։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ։ Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Արղ. Պատուէրեան։

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Այլակերպութեան մեծահանդէս նախատօնակը։ Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ապա կատարուեցաւ Տեառնեղբօր Դահակապետեան նուիրուած հանդիսութիւն։

— Իրիկնադէմին, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցան «Եկեղեցւոյ եւ Հակման կարգեր։ Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.։

3. — Յովնաննեա Կարկառեցի, Գրիչ, եղբորորդի Պետրոս Կաթողիկոսի. Օրինակած է մէկ Աս Որոս ճառք Գրիգոր Աստուածարանի (Զեռ. Ս. Զ. Թ. 794. Պատմ. Կթղ. Կիլիկիոյ, էջ 253-4)։ Յիշեալ ձեռագրին մէջ ունի հետեւեալ ռասնուոր յիշատակագրութիւնը (էջ 110-111)։

«Սրտիւս սւնիմ փափաք բանիս, զործիւ հմուտ չիմ արուեստիս, բայց աղաչեմ՝ որ հանդիպիս, սրտիւ տառյ՝ Տէր սղորմիս, զհաւերկրաւր իմոյ Տեառն Տէր Պետրոս Կաթողիկոսիս, որ կամարար է սա զործիս. տաւր աէր սորոս զկամս սրտիս, ւ առաջնորդեայ զինքն ի բարիս»։

4. — Յովսէփ Սոնոզուն, Գրիչ, որ, 1589 ին, Կարկառ քաղաքին մէջ կ'օրինակէ Անանիա Շիրակացիի մէկ զործը. — Պատմ. Կթղ. Կիլիկիոյ, էջ 252։

Ն. ԵՊՍ. ՆՈՎԱԿԱՆ

● Կիր. 9 Օգոստ. — ՎՈՐԳԱՎԱՌ (Տօն Ալաւերդութեան Տեառն)։ Մայր Տաճարի Ապա Սեղանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.։ Ս. Պատարագի արարողութենէն մաս մը ձայնասփռուեցաւ Յորդանանի Հաշիմական ռատիօկայանէն։

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Անդաստան։ Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.։

● Բշ. 10 Օգոստ. — Յիշատակ մեռելոց։ Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատարան մէջ պատարագեց Հոգշ. Տ. Դանիէլ Արղ. Շամլեան։ Ապա, Հոգշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նաղարեանի նախագահութեամբ, կատարուեցան հոգեհանգստեան կարգեր, նախ եկեղեցւոյ մէջ, ապա Գաւիթը՝ Երանաշնորհ Տ. Կիրեղ Պարբ. ի շիրմին վրայ, եւ յետոյ Զամ-Թաղի գերեզմանավայրը։

● Ուր. 14 Օգոստ. — Նախատօնակին ի Ս. Զակար նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.։

● Եր. 15 Օգոստ. — Ս. Թալէսի առաքելոցն մեռյ եւ Սոնոզուն լուսին։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Զակարեանց Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատարան մէջ։ Ժամարարն էր Արթ. Տ. Կարապետ Քհնյ. Անդրէասեան։

● Կիր. 16 Օգոստ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Զարուիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ։ Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր։

● Բշ. 17 Օգոստ. — Այսօր սկսաւ Ս. Աստուածածնայ վերափոխման տօնը կանխող ամենօրեայ հանդիսաւոր Ս. Պատարագներու մատուցումը Գեթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ։

● Կիր. 23 Օգոստ. — Բարեկենդան Ս. Աստուածածնի պահոց։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Զակար՝ Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Տաթև Արղ. Ղարիպեան։ Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ Խաղողօրհնէքի արարողութիւն, նախագահութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպսի։

● Ուր. 28 Օգոստ. — Նախատօնակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ։ Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան։

● Եր. 29 Օգոստ. — Տօն Ծղակաբի Ս. Էջմիածնի։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ։ Ժամարարն էր Արթ. Տ. Կարապետ Քհնյ. Անդրէասեան։

— Կէսօրէ ետք, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. զլիսաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով մեկնեցան Գեթնեմանի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վերափոխման մեծահանդէս նախատօնակը։ — Գիրչերակիրքին, նոյն եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցան նաեւ եկեղեցի եւ Հակման կարգեր։ Հանդիսապետն էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր։